

כוחה של מילה

ביוש באינטרנט

כלי לתיקון עוולות ו/או לינץ' בכיכר העיר?

מהו ביוש – שיימינג?

שיימינג (Shaming) היא תופעה של ביוש אדם, קבוצה או מותג כלשהו באינטרנט ובמיוחד ברשתות החברתיות.

”שיימינג (shaming) או ‘ביוש פומבי’, היא חשיפת מידע ופרטים אישיים על אדם מסויים, במטרה לבייש אותו, ללעוג לו ולהגחיק אותו, לגנות אותו או את התנהגותו, להעביר עליו ביקורת ולהוקיעו. בשנים האחרונות אנו עדים לעליה חדה בהיקף ובשיעור תופעת השיימינג המקוון ברשת האינטרנט, במסגרתה נעשה שימוש במחשבים, טלפונים סלולריים ואמצעים טכנולוגיים נוספים המשתמשים ברשת האינטרנט וברשתות החברתיות כפלטפורמה לתיעוד, פרסום והפצת מידע זה. המידע יכול להיות בצורת תמונה, סרטון או טקסט, אשר מתעדים ומציגים לראווה טעויות ומעידות אישיות שבעיני המפיץ נחשבות כהפרה של נורמות, כללים חברתיים וציפיות הראויה לגינוי פומבי, תוך חשיפת פרטים ומידע אישי על האדם”¹.

לתופעה הביוש השלכות אישיות, חברתיות ופוליטיות. בפוסט זה ננסה לעמוד בקצרה על היבטיה השליליים של התופעה ועל הדרכים להתמודד אתם ובה בעת להצביע על האפשרויות לעשות בה שימוש לקידום מטרות בעלות ערך חיובי.

ההשלכות האישיות, החברתיות והפוליטיות השליליות של תופעת השיימינג ברשת:

תופעת הביוש פוגעת בהליך השיפוטי ההוגן בדמוקרטיה – הליך שיפוטי הוגן מרכיבים רבים, בהקשר לתופעת הביוש, ראוי להצביע על כמה עקרונות יסוד להליך זה המופיעים באמנה לזכויות האדם של האו"ם, ובמערכת החוקים של כל המדינות הדמוקרטיות:

1 מתוך מאמר שפורסם באתר עמותת "סהר" מומלץ לקריאה: [שיימינג וברינות רשת – מאפיינים, סיכונים ודרכי התמודדות](http://www.sahar.org.il/?categoryId&63113=itemId259768)
[http://www.sahar.org.il/?categoryId&63113=itemId259768=](http://www.sahar.org.il/?categoryId&63113=itemId259768)

סעיף י': כל אדם זכאי, מתוך שוויון גמור עם זולתו, למשפט הוגן ופומבי של בית דין בלתי תלוי וללא משוא פנים בשעה שבאים לקבוע זכויותיו וחובותיו ולברר כל אשמה פלילית שהובאה נגדו.

סעיף יא': (1) אדם שנאשם בעבירה פלילית חזקתו שהוא זכאי, עד שלא הוכחה אשמתו כחוק במשפט פומבי שבו ניתנו לו כל הערובות הדרושות להגנתו; (2) לא יורשע אדם בעבירה פלילית על מעשה או הזנחה שלא נחשבו בשעתם לעבירה פלילית לפי החוק הלאומי או הבינלאומי. לא יוטל עונש חמור מהעונש שהיה נוהג בזמן שעבר את העבירה הפלילית.

סעיף יב': לא יהא אדם נתון להתערבות שרירותית בחייו הפרטיים, במשפחתו, במעונו, בחליפת מכתבים שלו ולא לפגיעה בכבודו או בשמו הטוב. כל אדם זכאי להגנת החוק בפני התערבות או פגיעה באלה².

ביוש באינטרנט ובמדיה החברתית עלולים לפגוע באופן כללי בכל אחד מהעקרונות הנ"ל ויהיו שיאמרו שניתן להמשילו ל"משפט שדה" שעורך ההמון בפרטים או חברות, שלא הוכחה אשמתם, שלא נענשו על פי החוק, ונידונו באופן שרירותי ללא קשר לעבירה שבצעו, ולעיתים אף כשלא היו אשמים בדבר.

תופעת הביוש עלולה לפגוע בכבודם של ילדים וילדות, בני נוער, נשים וגברים

חוקרי הרשת מוצאים כי המשתמשים ברשת עושים בה שימוש קיצוני כדי לפגוע בכבוד חבריהם. הם משתמשים ברשת במטרה להתנקם בחברים שפגעו בהם, הם משמיצים כדי להדיר קבוצות שונות מהמרחב אליו הם שייכים ולעיתים הם מביישים את חבריהם בהלצה, שאיננה מובנת באופן זה.

2 נוסח האמנה המלא באתר האגודה לזכויות האזרח בישראל בקישור: [ההכרזה](#)
[לכל באי עולם בדבר זכויות האדם](#)

באינטרנט הוא אחד מהם. (לדוגמה הכתבה בקישור: [רצח לעשות צדק: תעשי לו שיימינג. אין דרך אחרת.](#))

הביטויים של יחסי הכוח הפוגעים בהליך השיפוטי ההגון להגנה על נשים הם לדוגמה: לנשים קשה להוכיח את הפגיעה המינית בהן, בגלל קיום קושי להביא ראיות לפגיעה וכן מאחר ופעמים רבות מדובר במפגש של "אחד על אחת" במהלך הדיון המשפטי. דברי הנאשם העומד מול התובעת מקבלים ערך שווה לדברי הנפגעת. נשים נמנעות מהגשת תלונות למשטרה, בגלל חשש שהתהליך שתעבורנה יבייש אותן ויפגע בכבודן. הן נמנעות מהגשת תלונה בגלל חשש שהמחוקקים ואוכפי שהם ברוב המקרים גברים לא יזכו אותן במשפט צדק. כמו כן, כאשר מדובר בנשים הן נמנעות מהגשת תלונות נגד מעסיקים מטרידים בגלל החשש שמקור פרנסתן ייפגע. כל אלו הן סיבות שניתן למצוא להן סימוכין מחקריים ואחרים.

כדי לתת מענה לבעיות הנ"ל, הן עושות שימוש בביוש של המטריד בפייסבוק. מהלך זה נותן מענה למרבית הבעיות שהוזכרו. הוא מעתיק את הבושה מהנשים לגברים, הוא מהווה הרתעה חברתית בפני פגיעות מיניות בנשים, הוא מאפשר לעקוף את השימוש של המעסיקים בכוחם כדי למנוע תביעה משפטית, מייצר נורמות חברתיות חדשות ומציב מולם מערכת בעלת עצמה לא פחותה. עוד מוסיפות הנשים המעודדות את תופעת הביוש, כי פרסום שמות החשודים באונס או בהטרדה מינית, מעודד נשים נוספות להגיש תלונות למשטרה, ובאופן זה מגדיל את הסיכויים שלהן ושל חברותיהן לקבל טיפול הוגן בפנייתם. כך לדוגמה פרויקט מיוחד להצלבת שמות אנשים ופוגעים מינית הוקם כדי שנשים תוכלנה לבסס תביעה בבית המשפט:

*"מבחינה משפטית / משטרתית - כיום קשה להוכיח אלימות מינית משום שבדרך כלל זו הגירסה שלה מול הגירסה שלו ואין הוכחות נוספות שעליהן ניתן להתבסס בבית משפט. אין ראיות. אבל, אם שתי נשים שאינן מכירות זו את זו הגישו תלונה על אלימות מינית מצד אותו תוקף, יש ביסוס חזק יותר לתיק שלהן. שתי תלונות שונות מסייעות להוכיח שהתוקף הוא אדם אלים מינית ביותר מפעם אחת והדבר מתחזק את הגירסה של הנשים."*⁶

ראויה לציון אסטרטגיית פעולה נוספת של נשים באמצעות הרשת כדי להתמודד עם יחסי הכוח הבלתי שווים בין נשים לגברים. הנשים השותפות לה מנסות להפוך את תהליך הביוש על פניו. כדי להגן על עצמן בפני תחושות האשמה שלהן בעקבות האונס, הן חושפות עצמן בצורה קבוצתית וגלויה ומספרות את סיפורן ברבים. הוצאת הסיפורים לאור באופן משותף מעניק להן תחושת כוח מחד ומחדדת את העובדה שאין להן כל סיבה להסתיר את החוויה שעברו מאידך. כך משודר המסר כי היחידים שצריכים להתבייש ולהסתגר הם הפוגעים. לפיכך מוצעים שני תהליכים, מחד פרסום הסיפור שלהן ומאידך פרסום של המטרידים. כל אלו באמצעות הרשת ובצורה גלויה ורחבת היקף.⁷ ראוי לציין את הכתבה בערוץ 2

הפגיעה האנונימית באנשים באמצעות הרשת, מאפשרת לפוגע/ת להיות חסינים מתגובה ולפיכך פטורים מאחריות למעשיהם. הנפגעים לעומת זאת אינם יכולים להגן על שמם הטוב. האדם או האישה העוברים תהליך ביוש, נחשפים בפני המונים, אשר את חלקם אינם מכירים כלל. אין להם כל יכולת להגן על שמם הטוב, מאחר ואינם יכולים לדעת מיהם אלו שנחשפו לאמירות נגדם.³

תופעת הביוש גורמת במצבי קיצון להתאבדויות של הנפגעים ופגיעה נפשית עמוקה

מחקרים מראים כי הפגיעה רחבת ההיקף בכבודם, בפרטיותם ובזכותם של אנשים להליך הוגן, גורמת לעיתים אצל אנשים לפגיעה בה קשה, שהם מחליטים להתאבד. לעומתם יש הטוענים כי הליך ביוש אינו יכול להיות הגורם לאובדנות, אך הוא עלול ללא ספק להחריף את המגמה אצל הנוטים לכך ממילא.⁴ אחד המחקרים נעשה על ידי ג'ון רונסון (Ronson)) ומוצג בכתבתה של נעמי דרום:

*"אז מה באמת כל כך גרוע בשיימינג? - ג'ון רונסון ראה בהשפלת אדם ברשתות החברתיות כלי הולם ויעיל לתיקון עוולות חברתיות וכפיית הצדק. אלא שכשהחל לחקור את תופעת השיימינג (ביוש פומבי) גילה שברוב המקרים מדובר בטעות קטנה המובילה להרס שממנו קשה עד בלתי אפשרי להתאושש. כך הפכה הרשת החברתית מפלטפורמה הנותנת קול למושגים ללינץ' אכזרי בכיכר העיר."*⁵

מכלול הטיעונים הנ"ל גורם לרבים לפסול את תופעת הביוש מכל וכל. אולם אל מול העמדות הפוסלות באופן גורף את התופעה, ניתן למצוא תיאורטיקניות ותאורטיקנים, פעילות ופעילים חברתיים הרואים בו אמצעי לגיטימי לביטוי של הקבוצות המוחלשות, כלכלית, לאומית ומגדרית.

נבחן את הנימוקים של כל אחת מהקבוצות המוחלשות הנ"ל ואת הדרכים הייחודיות שלהן להגן על האפשרות לביוש באינטרנט.

הנימוקים המגדריים בזכות הביוש באינטרנט

עיקר הדיון בסוגיית הביוש מזווית הראיה של נשים, מתייחס לשאלת פרסום שמם של מטרידים או מטרידות מינית, לפני העמדתם לדין. נשים המצדדות בפרסום שמם של מטרידים טרם משפט, ערות לעובדה שפרסום שמו של העבריין לכאורה, פוגע קשות בו, בשמו הטוב ובמשפחתו ועם זאת הן טוענות שפגיעה זו מוצדקת אם שוקלים אותה לאור יחסי הכוח הקיימים בין נשים לגברים.

לטענתן, יחסי הכוח החברתיים הקיימים מונעים מנשים מוטרדות הליך משפטי הוגן בכל אחד משלבי הטיפול בפגיעה שחוו ולפיכך עליהן למצוא מסלולים אחרים, שאינם נוגדים את החוק, אך גם אינם חלק ממנו, כדי לעשות צדק. ביוש

3 מומלץ לקרוא בהקשר זה את המאמר: [מהי פגיעה מקוונת:](#)

4 דברי מנהל בריאות הנפש בגיהה על תופעת השיימינג בכתבה:

<http://www.maariv.co.il/news/israel/Article478312->

5 ראו כתבה מלאה מיום 29.5.2015 בקישור:

<http://www.haaretz.co.il/magazine/premium1.2646380->

6 ציטוט מתוך אתר "הפרויקט להצלבת שמות אנשים ופוגעים מינית"

<http://www.oneofone.org.il/#/rapists/c3ao>

7 בלוג ישראלי חדש המתעד הטרדות מיניות בקישור:

<http://www.ynet.co.il/articles.0.7340/L.3250811.oo-html>

בה העידו בגילוי לב תשע חברות כנסת על ההטרדות המיניות שהן חוו במהלך השנים כמסר לנשים שעליהן לדווח ולהתלונן ולא להתבייש ולהסתתר⁸.

הנימוקים הכלכליים בזכות הביוש

לשימוש בביוש במרחב הכלכלי ביטויים שונים. הביוש הכלכלי קיים מחד כדי לפגוע במתחרים כלכליים ומאידך כדי לאפשר חשיפה של שימושים לא לגיטימיים של חברות מסחריות בכוח העומד לרשותן. הלגיטימציה לשימוש בביוש הכלכלי נשענת אף היא על הטענה כי במצב של יחסי הכוח הקיימים, ובזמנים בהם הפערים החברתיים ברוב מדינות העולם ובין המדינות לבין עצמן הולכים וגדלים, הכוח הכלכלי והכוח הפוליטי עושים יד אחת להגברת כוחם באמצעי התקשורת כדי לקדם את האינטרסים שלהם. שיתוף הפעולה בין בעלי ההון לשלטון הנבחר, מציב את הקבוצות החלשות כלכלית בעמדת נחיתות קשה, שאחד המענים האפשריים לה הוא האינטרנט. אחת הדרכים היחידות לפגוע בבעלי הכוח בשעה שנעשה אי צדק, הוא הביוש.

עמדה זו נתקלת כמובן בהתנגדות רבה מצד אנשי עסקים אשר ביוש גרם להם לאובדן מוניטין ולהפסדים כספיים. הללו ממליצים להיאבק בתופעה דרך מערכת המשפט או באמצעים טכנולוגיים⁹.

הנימוקים הלאומיים בזכות הביוש

קבוצות לאומניות וגזעניות עושות לעיתים שימוש ברשת כדי להסית נגד קבוצות מיעוט לאומיות. ההסתה באה לביטוי בפוסטים, בטוקבקים שלוחי רסן, בבלוגים שלמים שנועדו לכך ועוד. ניסיונות שונים נעשים להתמודד עם התופעה וביניהם דרישות לצנזר את הרשת. הצנזורה יכולה להיות נתונה בידי המדינה, או לחילופין בידי פייסבוק ובעלי הרשתות האחרים. הצעות מסוג זה הוצעו לאחרונה על ידי השר ארדן, אשר ביקש להפסיק את השימוש בפייסבוק בשטחים כדי למנוע הסתה לפעילות טרור. ניתן היה לחשוב שבגלל השימושים הגזעניים ברשת נגד קבוצות לאומיות, יהיו האזרחים השייכים למיעוט הלאומי בעד צנזורה מסוג זה, אולם הללו ואתם גם אחרים מהרוב הלאומי, מצדדים לעיתים בשימוש בשיימינג.

8 כתבה בקישור: [תשע חברות כנסת, ביניהן השרה גילה גמליאל, העידו הטרדות מיניות שעברו](#)

9 דוגמה לכך בכתבה בקישור: [על תופעת השיימינג ברשת](#).

בכל מדינות הלאום, נוכל למצוא רוב הגמוני בעל אינטרסים לאומיים משותפים, מול מיעוט לאומי שהכוח הפוליטי, התקשורתי והאחר שעומד לרשותו קטן יותר. בהינתן המצב שהחוק נקבע על ידי הרוב, הרי שגם החקיקה מגינה פעמים רבות על חברי הרוב הלאומי בצורה טובה יותר מאשר על המיעוט. כדי לאזן את יחסי הכוח האמורים, המיעוט עושה שימוש באינטרנט כדי להביא את דבריו בתחומי מדינת הלאום ומחוצה לה. אלא שלכאורה, מה הקשר בין הביטוי של המיעוט את עמדותיו לבין תופעת הביוש? הקשר בין השניים מקורו בכך, שמה שעבור קבוצת לאום אחת הוא בגדר ביטוי אנושי לגיטימי וחשוב, עבור לאום אחר הוא עלול להיחשב פגיעה וביוש. כך לדוגמה, פרסום המידע על הנכבה הפלסטינית, נתפס עבור המיעוט הערבי כביטוי לגיטימי לכאב בעקבות הפסד במלחמה ב-1948, בעוד עבור חלק גדול מהאוכלוסייה היהודית, הוא נתפס כפגיעה וביוש של תושביה היהודים של המדינה. מאחר והביוש הוא תופעה סוביקטיבית ובהעדר לגיטימציה לתחושות הפגיעה בכבוד של קבוצות המיעוט, קבוצות המיעוט משתמשות ברשת להביא את דברם, גם אם הוא נחוזה כביוש עבור קבוצת הרוב.

מהן המסקנות החינוכיות מהבנת ההיבטים השליליים המרובים של תופעת הביוש ומהן המסקנות מן ההיבטים החיוביים שלה?

- ראשית – התלמידים חייבים להיות חשופים לידע על מורכבות התופעה.
- שנית – התלמידים חייבים לבחון את הפעילות במדיה בכלים מוסריים.
- שלישית – התלמידים צריכים ללמוד על החוק הקיים בסוגיות אלו בישראל ובמדינות אחרות כדי שיכולו לעשות בו שימוש כשהם נפגעים, או לפתח חשיבה ביקורתית נגדו, במידה והם אינם רואים אותו רלוונטי לפתרון הבעיות שיוצרת תופעת הביוש.
- רביעית – ליצור נורמות משותפות לשימוש ברשת על בסיס הזכות לכבוד, לפרטיות ולשם טוב ובנוסף לשוויון כאשר מדובר ביחסי כוח לא שווים.

כל דיון צריך להיעשות מתוך הבנה כי לתופעה השפעות אישיות, לאומיות, בינלאומיות, משפטיות, נורמטיביות ואחרות.

הצעות לפעילויות ומערכי שיעור בנושא חופש הביטוי באינטרנט ותופעת הביוש אפשר למצוא בחוברת התכנית: "כוחה של מילה"

פוסט זה נכתב במסגרת הפרויקט: "כוחה של מילה"

This project is funded by the European Union
פרויקט זה נתמך על ידי האיחוד האירופי
ينفذ البرنامج بدعم من الاتحاد الأوروبي

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطن في إسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

המדרשה לדמוקרטיה ולשלום
كلية للديمقراطية والسلام
The Adam Institute for Democracy & Peace
Adam
על-שם אמיל גרינצוויג על-א.ס.מ. إميل غرينتسفايغ
In memory of Emil Greenzweig